

CERCETĂRI ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE LEGATE DE VECHIMEA SATULUI MEDIEVAL DUMBRĂVENI (JUD. SUCEAVA)*

Mugur ANDRONIC¹

Cuvinte cheie: *satul medieval Dumbrăveni, „descălecatul” Moldovei*

Keywords: *the medieval village of Dumbrăveni, foundation of the medieval state of Moldavia*

Teritoriul comunei Dumbrăveni din județul Suceava se găsește plasat în zona de contact dintre Podișul Sucevei (mai precis cel al Dragomirnei) și lunca râului Siret. În partea de nord, comuna se învecinează cu teritoriul comunei Siminicea, iar în vest, cu teritoriul orașului Salcea. Hotarul comunei urmărește un traseu pe dealurile Dumbrăveni, La Căprărie și Dealul Văratecului. În partea de sud, comuna Dumbrăveni se învecinează cu teritoriul comunei Verești, iar în est, cu teritoriul comunei Vlădeni din județul Botoșani. Deci limita estică a fost trasată cu puțin dincolo de râul Siret. Pe scurt, o zonă de podiș, cu resurse de apă bogate, din apropierea cursului râului Siret, favorabilă viețuirii umane.

Situl la care ne vom referi, descoperit de noi în cursul unor cercetări de teren din ultimii ani, se găsește în partea centrală a satului, unde este și vechea biserică din lemn. Cu câțiva ani înainte, am descoperit aici un fragment de vas lucrat numai cu mâna, cu buza ornamentată cu amprentări digitale, ceea ce ne-a dus cu gândul, ipotetic, la secolele VII-IX. Acest fapt ne-a determinat să inițiem aici săpături arheologice, care însă au demonstrat că poate fi vorba și despre ceramică tradițională dacică, componentă a culturii Poienești-Lucașeuca.

În cadrul cercetării, s-au executat sondaje în patru grădini. Primul sector (A) a fost deschis pe terenul lui Vasile Oboroceanu și cel al mamei sale, aflat la o depărtare de circa 100 m nord de biserică din lemn (coordonate geografice:

* La săpături a participat ca invitat și colegul cercetător științific I, dr. Bogdan-Petru Niculică, căruia îi mulțumim și acum.

¹ Muzeul Bucovinei, SUCEAVA.

47° 39' 24,62" N / 26° 25' 20,64" E; 308 m alt.), unde s-au executat 10 secțiuni, fiecare cu lățimea de un metru (Pl. I/A). Sub stratul vegetal, de circa 25 cm, urmează o degradare a nuanței pământului, la circa -90 cm ajungându-se la lutul galben.

Pe lângă două gropi de extragere a lutului și resturile rămase de la trei locuințe din secolul al XVIII-lea (poate chiar al XIX-lea; Pl. I/A, nr. 1, 3, 4 în plan), constând în lentile masive de dărâmături, resturi de cărămizi, pământ ars, oase și cioburi de vase, resturi de tencuială și de mortar pe bază de var, au fost cercetate urmele de la o fostă construcție medievală, cu adâncime maximă până la -1,50 m față de nivelul actual de călcare, cu vatră (pământ ars la cărămiziu, zgurificat, pe o profunzime de 7-10 cm), de unde a rezultat o cantitate foarte mare (circa un sac) de ceramică fragmentară, desigur, alături de oase de animale domestice, inclusiv de găină (secțiunile III-IV, Pl. I/A, nr. 2 în plan). Deoarece cea mai veche ceramică poate data de pe la mijlocul veacului al XIV-lea (și chiar înainte), deci epoca legendarului „descălecat” al Moldovei, descoperită pe fosta podea, complexul se poate data atunci. Ulterior, în groapa locuinței, s-au aruncat mari cantități de ceramică fragmentară, din secolul al XV-lea, găsită la adâncimi mai mici, când probabil s-a umplut și această groapă, devenită de gunoi.

Construcția a avut un contur asimetric și adâncime diferențiată, între cele două părți-compartimentări distincte care s-au putut evidenția (Pl. I/B). Partea mai puțin adâncită fusese săpată până la o adâncime de -107 cm. Deoarece nu s-au descoperit resturi de lut ars provenind de la lutuială de pereți și nici o cantitate oarecare de cărbuni, presupunem că această construcție a fost una cu pereți din stuf și paie, adâncită la circa un metru în sol, posibil un atelier. Oricum, aici s-a locuit (sau doar stat ocazional, în timpul unor activități meșteșugărești) temporar, poate și în sezon mai rece, dovadă a urmelor de foc deschis, fără îngrăditură din pietre, dar destul de intens, rezultând acel strat de pământ ars spre cărămiziu intens, menționat anterior.

Fără să apară în acest complex, s-au descoperit izolat și câteva fragmente ceramice, care par să indice secolele VII-IX: un fragment de tăviță cu marginea destul de înaltă și câteva fragmente de vase decorate pe buză cu alveolări digitale (Pl. VI/2, 4).

În sectorul B, grădina casei familiei de învățători pensionari Angela și Ion Mursa, aflată la circa 35 metri sud de biserica nouă, s-au executat 5 secțiuni, fiecare de 12 metri lungime, cu aceeași lățime. Din păcate, nu s-au surprins complexe arheologice, cu excepția unei modeste aglomerări de chipric și bucăți de cărbune, totul la nivelul vechi de călcare. Nu poate fi vorba despre vatră, ci mai degrabă despre resturi de prăbușire de la pereții unei locuințe din apropiere. Important, aici

a apărut ceramică specifică culturii Poienești-Lucașeuca (sec. II-I î. Chr.): buze fațetate, cu barbotină, un fragment de vas de forma unei cățui (posibil medieval), un fragment de strecurătoare din lut.

Sectorul C s-a plasat în grădina lui Dorel Huludeț, unde, în spatele șurii sale, s-au executat patru secțiuni de 14 metri lungime fiecare. Grădina este vecină cu cea a familiei Angela și Ion Mursa. În secțiunea II, printr-o casetă adiacentă, s-au surprins resturi de la o construcție modernă, cu mult pământ ars la cărămiziu. Construcția se poate lega ipotetic de un fost schit, care ar fi existat în acest loc cu mult timp în urmă, după tradiția locului. Aici, ca și în sectorul A, s-au găsit izolat doar câteva fragmente de vase din epoca bronzului, ceea ce îmbogățește fondul informatic despre sit.

Sectorul ultim, D, s-a plasat în grădina din spatele gospodăriei profesorului Andrei Sandu, la mai mulți zeci de metri N-E de sectorul A. Aici s-au executat două secțiuni, ele ducând la identificarea unei construcții de suprafață, tot recente (secolele XVIII-XIX?), lungă de cca. 7 metri, care a lăsat în sol, sub stratul arabil, o mare cantitate de moloz, inclusiv mortar pe bază de var și pământ ars la cărămiziu.

Concluzionând, situl Săliște (după cum bine se știe toponim cu semnificația unei foste vetre de sat, de la slavul „selo”, cu sens de sat), a adăpostit cel mai vechi nivel de locuire medieval din comună, probabil contemporan cu începuturile altei așezări care a existat tot în arealul localității, spre răsărit, pe marginea înaltă a unei foste terase a Siretului, în locul numit „Românești”.

În Bucovina nu se cunosc până acum așezări timpurii din veacurile XI-XII. Orizontul cel mai vechi de locuire medievală datează din veacul următor, post 1241, data mării invazii mongole. În această fază cognitivă considerăm că, undeva înainte și după anul 1300, comunități omenești venite de dincolo de munți, în cadrul largii colonizări care s-a desfășurat înainte și după fondarea Moldovei, și-au ales locuri propice locuirii, în Săliște, cu izvoare bogate de apă, cât și pe terasa înaltă a Siretului, nu departe de cursul său, așa cum s-a spus. Notabil, în vechea vatră a Dumbrăveniului, datorită bogăției izvoarelor, exista și un alt toponim, „Șapte Fântâni”.

De fapt, problema colonizării intensive a spațiului est carpatic cu sate în bejenie, de dincolo de munți, am tratat-o în extensie anii trecuți².

² M. Andronic, *Istoria Bucovinei, II, În epoca marilor migrații și până la încheierea formării Moldovei medievale*, Suceava, 2014, p. 329-339. Pentru acest volum vezi recenzia tendențioasă a fostului coleg Mircea Ignat, în cotidianul *Crai Nou*, din 18 nov. 2015 (*Câteva cuvinte despre o istorie a Bucovinei de domnul Mugur Andronic*), dar și replica autorului (*Câteva cuvinte, răspuns la „Câteva cuvinte despre o istorie a Bucovinei de domnul Mugur Andronic” articol semnat de domnul Mircea Ignat*, din *Crai Nou*, 11 dec. 2015. Spre comparare obiectivă, a se vedea prezentările făcute cărții de către dr. Ioan Stanciu, în

Fenomenul era deja în plină desfășurare în 1247, devenit cronic, când regele maghiar interzicea Cavalerilor Ioaniți să permită emigrarea din Transilvania în primul rând de țărani „fără aprobare specială regală”. În 1235 Bela al IV, apoi la 1279 Ladislau Cumanul, vor fi obligați de papalitate, prin jurământ, să alunge pe „eretici” din țară. În același ultim an, se interzice în regat oficierea cultului ortodox și ridicarea de lăcașe de cult.

Ulterior, în 1351, în regat țăranii sunt împovărați cu o nouă dare, „nona”. Deci o cruntă exploatare socială însoțită de politica dură de catolicizare a ortodocșilor.

În aceeași monografie, am tratat în premieră istoriografică și tema unui *factor psihologic* deosebit de important în acest exod masiv de populație: marea epidemie de ciumă de la jumătatea secolului al XIV-lea, care, după cât se pare, a redus populația europeană cu circa o treime. Față de Transilvania, cu o densitate remarcabilă de așezări, inclusiv orașe comerciale, bine populate, în viitoarea Moldovă exista un teritoriu slab populat, cu riscuri mult mai mici de contaminare și, deci, cu șanse mult mai mari de supraviețuire³.

Fenomenul colonizării în sine, după cum foarte bine se știe, a fost consemnat și de Grigore Ureche și de Ioan de Târnave, de exemplu, și s-a desfășurat parțial sincron cu cel al migrării de zeci de sate românești în ținuturile poloneze plasate spre poalele Carpaților nordici, din Podolia și până în Silezia. El a generat acele așezări de tip „slobozii”, care beneficiau de acel „jus valachicum”.

Dincolo însă de aceste date, important este faptul că viitorul stat a primit un adaos copleșitor de populație românească din Transilvania, inclusiv Maramureș, fapt care a dus la anularea oricărei posibilități de slavizare ulterioară a Moldovei. Foarte la obiect, Grigore Ureche, în cunoscutul său letopiseț al țării, a scris despre noii veniți: „...*au descălicat întâi sub munte, mai apoi adăogindu-se și crescând* (ca număr – n. n.) *înainte nu numai apa Moldovei, ce nici Siretiul nu i-au hotărât* (oprit – n. n.), *ce s-au întins până la Nistru și până la mare*”⁴.

Deosebit de important, acest exod de populație românească din Transilvania (de unde au pornit secole de-a rândul mase demografice și spre Muntenia, înainte și după „descălecarea” sa), este documentat și prin descoperirile arheologice contemporane din Moldova, de pe ambele maluri ale Prutului. Acestea

Monitorul de Suceava, 31 martie 2015 și de dr. Viorel M. Butnariu, în *Suceava*, XLII, 2015, p. 273-275, ambii distinși cercetători ai Academiei Române.

³ M. Andronic, *op. cit.*, 2014, p. 331.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 2009, p. 16.

demonstrează o înmulțire deosebit de mare a vetrelor de sate databile în plin secol XIV, numai astfel explicabilă.

Importante sunt și cercetările îndelungate din sectorul bucovinean al Văii Moldovei – după ieșirea din munți – și a bazinului Șomuzului Mare, zonă care, cu siguranță a fost de timpuriu colonizată, și unde nu există un nivel de locuire medieval mai vechi de sfârșitul secolului al XIII-lea, ci doar post 1300⁵.

Revenind la realitățile din prima vatră a Dumbrăveniului, ea se datează deci cu tipul de inventar ceramic medieval din Bucovina secolului al XIV-lea, descoperit de autor perieghetic, de-a lungul mai multor decenii, în numeroase foste vetre de sat⁶. Cea mai veche ceramică din sectorul de cercetare A, are încă o destul de slabă calitate tehnologică: pasta ceramică cu nisip nu foarte fin, profil de vase nu foarte evoluat, fără acea șanțuire în interiorul buzei, pentru sprijinirea capacului care apare în veacul al XV-lea, decorare încă destul de neglijentă, și aceea întâlnită doar pe unele vase. Unele fragmente au chiar o compoziție cu microprundiș de dimensiuni variabile, insuficient frământată, ceea ce dă un aspect zgrunțuros. Unele fragmente au o grosime mai mare, din cauza slabei calități a pastei lor.

Cea mai mare parte a vaselor au fost arse, complet totuși, la nuanțe de cenușiu. Rareori, doar la suprafață, s-a creat un strat spre gălbui.

Desigur, edificatoare sunt profilele vaselor și a buzelor. Cele mai simple buze, numeroase, sunt cele cu marginea doar rotunjită, uneori și subțiată, trase la exterior la 45 de grade sau mai puțin (Pl. IV/5-8; Pl. V). Altă variantă de buze, tot numeroasă, este cea cu capătul ușor îngroșat și tăiat drept.

În sfârșit, există unele piese cu capătul tras puternic în afară și cu un profil mai elaborat, amintind parcă de profilele din secolele anterioare (Pl. IV/1-4).

Nu toate vasele au fost decorate. Cel mai adesea s-au folosit pe umerii oalelor liniile ondulate, dar și linii singulare, sau grupate câte două. În câteva cazuri s-au folosit două linii orizontale, relativ paralele, aici includem și un fragment masiv de oală, ars la cărămiziu, care are între liniile paralele, la mijloc, incizată o linie „în val”. În sfârșit, adăugăm o buză de oală cu ușoare mici creștături succesive (Pl. III/2) și un fragment cu o (poate două sau chiar mai multe?) succesiune de impresiuni dispuse oblic sub gât, impresiuni realizate cu o așchie din lemn cu trei dinți (Pl. III/3). Deoarece sunt intervale inegale între aceste impresiuni, credem că nu s-

⁵ M. D. Matei, I. E. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și bazinul Șomuzului Mare (secolele XI-XVII)*, București, 1982, *passim*; M. Andronic, *op. cit.*, 2014, p. 329-339.

⁶ M. Andronic, *Cercetări arheologice în Bucovina. Patrimoniul arheologic al Bucovinei*, vol. I, Suceava, 2016, *passim*.

a folosit acea „rotiță” cu dinți, de care s-a vorbit uneori, precum la Lunca-Dorohoi, unde apar și creștături succesive pe buză⁷. La Dumbrăveni nu au fost descoperite materiale cu alveole dispuse pe margine buzei, ca la Lunca.

Ca forme, se regăsește doar oala, puternic profilată, cu diametru maxim de cele mai multe ori în prima treime a înălțimii. Câteva fragmente au urme de afumare și o crustă negricioasă în interior. Din punctul nostru de vedere, cele mai vechi piese ceramice se pot data într-o perioadă largă, cuprinsă între ultimele decenii ale veacului al XIII-lea și până spre mijlocul celui următor. Foarte bune analogii se întâlnesc la Lunca-Dorohoi, dar și la Rădăuți, Suceava, Șcheia-Suceava, Baia, Todirești-Suceava, spre a da doar câteva exemple mai apropiate geografic⁸. Oricum, satul Dumbrăveni era contemporan cu cel de la Lunca.

În ceea ce privește ceramica mai târzie, pentru cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea ne este greu să ne oprim cu certitudine la unele forme. După opinia noastră, este vorba despre o tranziție spre ceramica devenită să zicem „clasică” din epoca Alexandru cel Bun – Ștefan cel Mare. În schimb, această ceramică târzie, certă din veacul al XV-lea, reprezintă procentul cel mai numeros, poate dovadă și a unei locuiri mai intense pe acest loc. Vasele sunt reprezentate de oale, unele cu câte o singură toartă (pastă cenușie nisipoasă, ardere completă, pe umeri cu decor dintr-o bandă de caneluri fine, puțin adâncite, realizate cu un gen de pieptene). Toate au acea șanțuire interioară pentru capac și pereți subțiri. În plus, din pastă fină, s-au descoperit resturi de la două căni cenușii, cu gură treflată.

În cazul acestei faze incipiente de cercetare, nu se poate stabili cu certitudine o dată *postquem* a locuirii de aici.

Satul și-a luat numele de la un fost proprietar – „unde au fost curțile lui Dumbravă”, întărit lui Mândru Jumătate, ulterior dăruit Mitropoliei Moldovei⁹. În vechea Moldovă se cunosc mai multe sate cu nume identice sau foarte apropiate, apărute probabil de la antroponime sau foste dumbrăvi ce existau în preajmă¹⁰.

După M. Costăchescu¹¹, cunoscutul editor de documente medievale, pentru prima atestare scrisă s-a afirmat: „...identific satul din 1430 Dvoriștea, unde au fost

⁷ D. Gh. Teodor, E. Neamțu, V. Spinei, *Cercetări arheologice la Lunca-Dorohoi*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 197.

⁸ *Ibidem*, p. 198 cu bibl.

⁹ *DIR*, A. Moldova, XIV-XV, I, p. 90, doc. 101.

¹⁰ Al. I. Gonța, *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII, Indicele numelor de locuri*, București, 1990, p. 92-93.

¹¹ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, 1931, p. 57.

curțile lui Dumbravă cu Dumbrăvenii din județul Botoșani... Era și în veacul al XIV-lea. Își are numele de la un Dumbravă". Trebuie avută în vedere și legenda despre geneza satului Dumbrăveni, consemnată de M. Costăchescu: „*Legenda spune că în locul comunei Dumbrăveni era o pădure de stejari numită „Dumbravă”, în mijlocul căreia era un schit de călugări, numit „Trestioare” și mai în urmă Dumbrăvioara care era un pendinte de mănăstire Putna din Bucovina. Puținii locuitori ce s-au stabili în Dumbrăvioara pe lângă schit au fost numiți Dumbrăveni”*.”

În privința vetrei de sat medieval din locul numit „Românești”, aflat la o depărtare de cca. 2 km est de primul, mai putem adăuga câteva informații.

În Evul mediu, în Moldova au existat mai multe sate Românești: pe Prut (jud. Botoșani), pe Putna (jud. Vrancea), pe Valea Neagră (jud. Neamț), pe Horaița (jud. Suceava), pe Jeravăț (jud. Vaslui, dispărut), pe Vaslui (jud. Vaslui, dispărut), pe Berheci (jud. Galați, dispărut), sau unul în apropiere de Podul Iloaiei, jud. Iași (tot dispărut). Din păcate, în meritoasa lucrare privind nume de locuri a lui Alexandru Gonța, nu apare pe Siret un astfel de nume¹². În această situație, fie numele adevărat al satului nostru rămâne un mister, toponimul locului nefiind cu referire la fosta denumire a satului, fie, mai plauzibil, nu s-au păstrat documente medievale cu numele său atribuit locului.

Și încă un lucru nelămurit din cuprinsul comunei, unde există și satul Sălăgeni. Dintr-un document de la Petru Rareș, aflăm că el aprobă un schimb de sate: monahul Evloghie (fostul Ieremia vistier), dă fiului său două sate pe Siret, Mitești și Sărăcinăuți, și primește de la fiul său satul Sălăgeni spre a-l dona mănăstirii cu același nume, citorită de el („*mănăstioara anume Sălăgenii pe care a făcut-o din averea sa dreaptă*”). Din păcate, hotarele satului nu sunt amintite, despre ele folosindu-se o formulă tradițională „*pe unde au folosit din veac*”. La 27 mai 1546, într-un hrisov tot de la Rareș, aflăm despre închinarea mănăstirii Moldovița, cu toate veniturile aferente și statutul locuitorilor săi obligați mănăstirii¹³.

Tot din păcate, nu este lămurită existența micii mănăstiri ridicată de Evloghie. Cunoscutul medievist Al. Gonța o plasează în satul sucevean. La răsărit de Carpați, a mai existat un singur sat cu același nume, plasat la sud de Iași, pe Prut (com. Grozești). În urma cercetărilor noastre a rezultat că nici aici nu există informații în acest sens sub forma unui toponim sugestiv. Desigur, doar arheologia va putea pe viitor dezlega și acest mister.

¹² Al. I. Gonța, *op. cit.*, p. 215-216.

¹³ DIR, A. Moldova, XIV-XV, I, p. 99; DIR, A. Moldova, XVI, I, p. 321, 527.

În faza încă incipientă de studiere teritorială a comunei, cercetată perieghetic totuși integral de autor, este deocamdată greu să datăm foarte exact primul nivel de locuire medievală de aici. După cum s-a văzut, cele mai vechi fragmente ceramice medievale indică cel mai devreme sfârșitul secolului al XIII-lea. Pentru noi însă, în baza experienței profesionale de până acum, este clar că spațiul comunei a primit un spor demografic esențial, dacă nu exclusiv, din partea emigranților, bejenarilor, de dincolo de lanțul carpatic, în jurul lui 1300 și poate o perioadă relativ scurtă și după constituirea Moldovei ca stat, când, la răsărit de acest hotar natural, s-au format foarte multe vetre de sat, inclusiv până la Nistru¹⁴. Prin urmare, în acest sit a existat o colonizare de dincolo de munți. Ulterior, în secolul XVI (?), satul fiind părăsit.

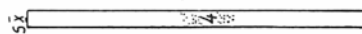
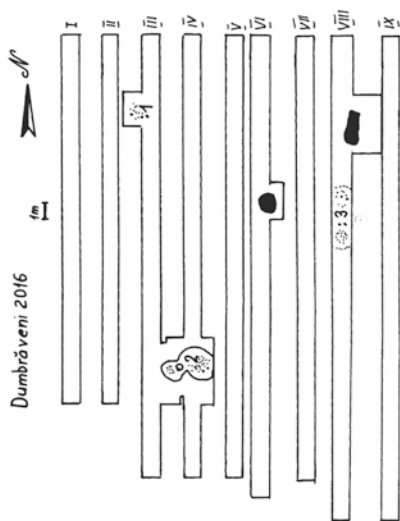
*HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL RESEARCH
CONNECTED TO THE ANTIQUITY OF THE MEDIEVAL
VILLAGE OF DUMBRĂVENI (SUCEAVA COUNTY)
(ABSTRACT)*

The article presents the archeological diggings of the old location of the medieval village of Dumbrăveni, Suceava County. The area is called Săliște, the toponym indicating the place where there has been a settling for the first time in the Middle Ages (14th century). On this occasion, it has been discovered the pit of a former small manufacturing shop, with two partitions. In the pit, there were subsequently thrown vessel fragments and animal bones, becoming a junkyard. There are also presented medieval documents connected to this village and there are also discussions about the foundation of the medieval state of Moldavia.

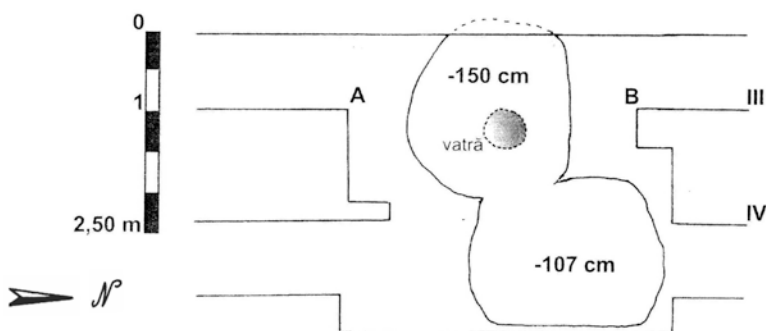
¹⁴ Pentru alte informații vezi: M. Andronic, *op. cit.*, 2014, *passim*.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

- Plate I. A – The general plan of the digging, sector A; B – The medieval archaeological complex (Dumbrăveni-*Săliște*, 2016).
- Plate II. The medieval complex, working phase.
- Plate III. Ceramic fragments of the oldest level of habitation of the medieval complex.
- Plate IV. Ceramic fragments of the oldest level of habitation of the medieval complex.
- Plate V. Ceramic fragments of the oldest level of habitation of the medieval complex.
- Plate VI. Ceramic fragments of the 7th-9th centuries.

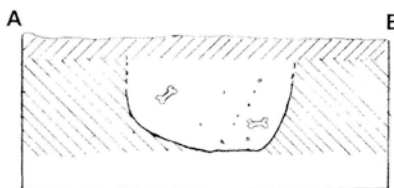
A

B

Legenda:

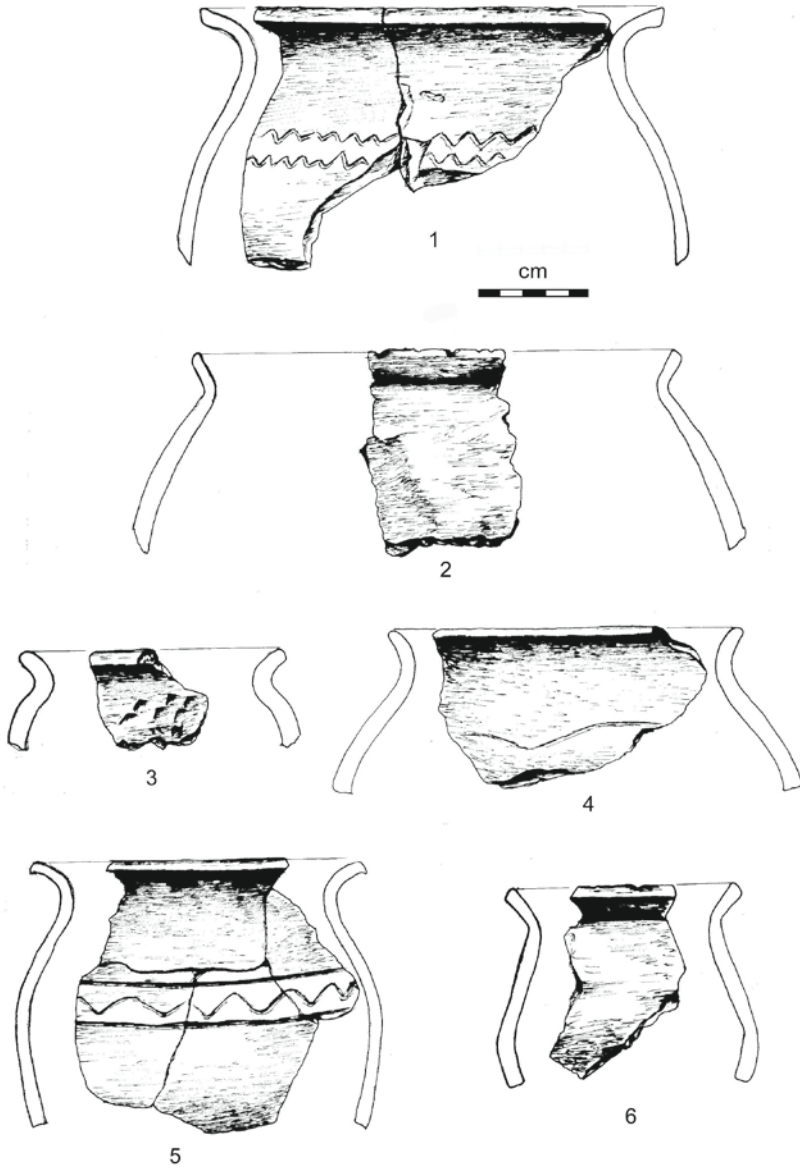
- sol arabil
- strat cenușiu
- sol galben

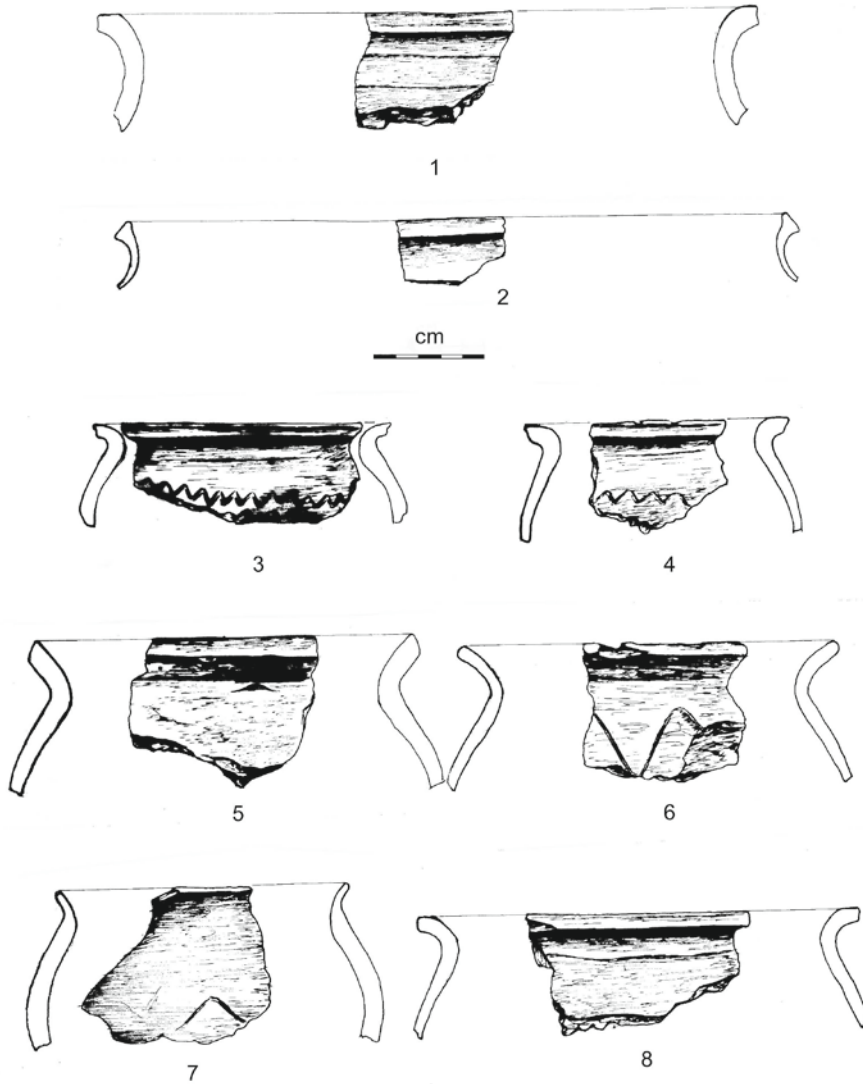
Planșa I. A – Planul general de săpătură, sector A;
 B – Complexul arheologic medieval – Dumbrăveni-Săliște, 2016

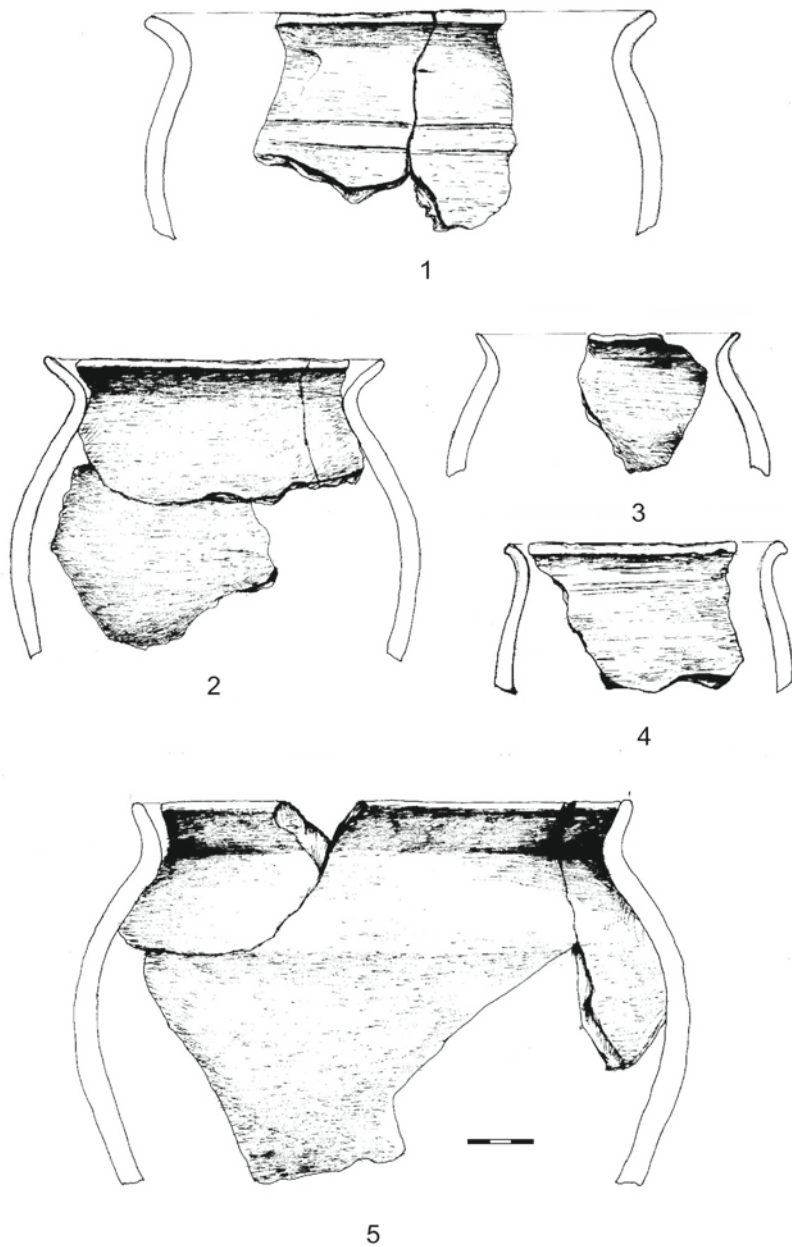
Planșa II. Complexul medieval, fază de lucru

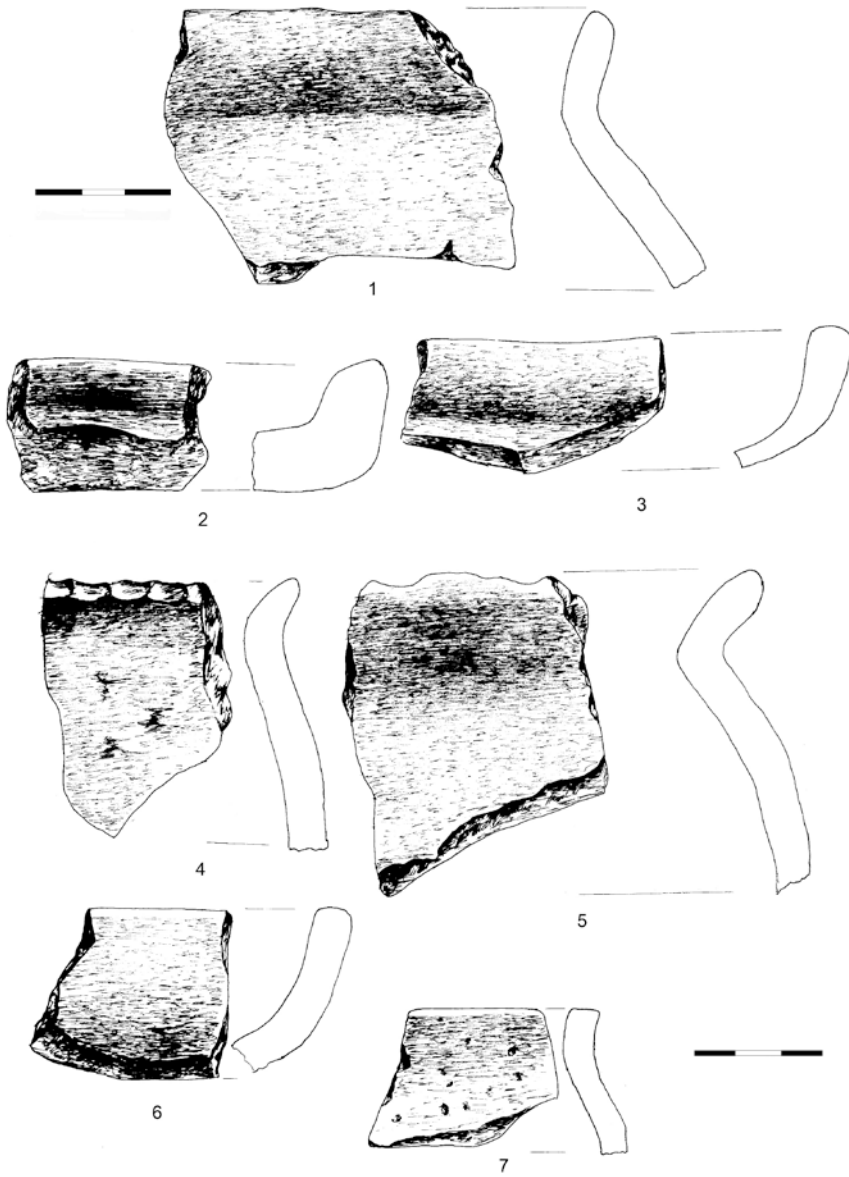
Plaușa III. Ceramică fragmentară din cel mai vechi nivel de locuire al complexului medieval

Planșa IV. Ceramică fragmentară din cel mai vechi nivel de locuire al complexului medieval

Planșa V. Ceramică fragmentară din cel mai vechi nivel de locuire al complexului medieval

Planșa VI. Ceramică fragmentară din secolele VII-IX